

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Δρ. Φρειδερίκη Μπατσαλιά-Κόντη

Διερευνώντας προβλήματα που προκύπτουν κατά τη μετάφραση εξειδικευμένων κειμένων, διαπιστώνουμε ότι:

- η απόδοση της ορολογίας στη γλώσσα-στόχο δεν ακολουθεί πάντα την αυτή μεθοδολογία,
- τόσο το πρωτότυπο, όσο και το μεταφρασμένο εξειδικευμένο κείμενο εμπεριέχει και στοιχεία της κοινής, καθομιλούμενης γλώσσας, τα οποία πρέπει να είναι συμβατά ως προς τη χρησιμοποιούμενη ορολογία και
- το μετάφρασμα πρέπει να εκπληροί συγκεκριμένο επικοινωνιακό σκοπό, υιοθετώντας γλωσσικά μέσα της γλώσσας στόχου, τα οποία ανταποκρίνονται στον εκάστοτε σκοπό.

THERETICAL APPROACH AND PROPOSAL FOR SOLUTIONS OF THE PROBLEMS PRESENTED IN
SPECIFIC TEXTS TRANSLATION

Dr. Friederike Batsalias-Konti

The investigation of the problems deriving from Specific Texts Translation shows that

- the translation of the terminology into the target-language does not follow the same methodology in all cases,
- the total of the text-language has to be compatible with the terminology which is used, and
- the translated text must fulfil the specific communicative aim with linguistic means of the target-language that have to respond to this aim.

0. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στην παρούσα ανακοίνωση θα προσπαθήσουμε να διερευνήσουμε το φαινόμενο της μετάφρασης κειμένων που εμπεριέχουν ορολογία. Τα κείμενα αυτά, τα εξειδικευμένα ή ειδικά κείμενα (Fachtexte), αναφέρονται σε ειδικά γνωστικά αντικείμενα, όπως οικονομία, νομικά, ιατρική κ.λ.π.

Εμείς επικεντρώνουμε την προσοχή μας στο τεχνικό κείμενο και ειδικότερα σε Γερμανικά κείμενα τεχνικού περιεχομένου, τα οποία θα εξετάσουμε υπο την προοπτική της μετάφρασής τους προς την Ελληνική γλώσσα.

1. Η ειδική κατάσταση (τεχνική, οικονομική, νομική κ.λ.π.) του Μεταφραστή.

Το τεχνικό κείμενο, όπως κάθε κείμενο, είτε είναι ειδικό, είτε αναφέρεται στην καθομιλουμένη κοινή γλώσσα σε καθημερινά ζητήματα, εμπεριέχει συγκεντρωμένες πληροφορίες, οι οποίες εκφέρονται μέσω γλώσσας. Το κύριο περιεχόμενο είναι τεχνικό. Μετάφραση σημαίνει εκφορά του αυτού περιεχομένου σε άλλη γλώσσα, την γλώσσα - στόχο. 1).

Από αυτές τις απλές διαπιστώσεις μπορούμε να εξάγουμε ήδη πρώτα συμπεράσματα σχετικά με την μετάφραση κειμένων ορολογίας:

α Για να επιτευχθεί κατά τη μετάφραση εκφορά του πρωτότυπου περιεχομένου στη γλώσσα-στόχο, θα πρέπει να έχει κατανοηθεί από τον μεταφραστή.

Η κατανόηση ενός ειδικού κειμένου όμως, δεν απαιτεί μονάχα γλωσσική επάρκεια, αλλά και γνώση περί του συγκεκριμένου αντικειμένου. Οι ειδικές γνώσεις του μεταφραστή, συνεπώς, πρέπει να ανταποκρίνονται στις ειδικές γνώσεις που έχει και ο αναγνώστης του πρωτότυπου ειδικού κειμένου.

Το πρωτότυπο κείμενο μπορεί να εμπεριέχει π.χ. οφθαλμοφανή λάθη, όπως κείμενο, που αναφέρεται στη νέα σιδηροδρομική γραμμή Αννόβερο - Würzburg: "Die 327 m lange Bundesbahn - Neubaustrecke Hannover - Würzburg..." Αυτόνοητο είναι ότι δεν πρόκειται για "327 μέτρα" και η διορθωτική παρέμβαση του μεταφραστή δεν προϋποθέτει παρά ελάχιστες γνώσεις γεωγραφίας.

Απαντώνται όμως και άλλες περιπτώσεις: Η πρόταση "Für die Optimierung des Systems wurde der diesel/batterie-elektrische Hybridantrieb gewählt" θα μεταφραστεί από τον μονάχα γλωσσικά επαρκή μεταφραστή ότι επιλέχθηκε είδος <<βαφής>>* ενώ ο και τεχνικά καταρτισμένος μεταφραστής θα αντιληφθεί ότι πρόκειται περί είδους <<κίνησης>> (antrieb). Οι επιπτώσεις ελλειπούς κατάρτισης στο σχετικό αντικείμενο είναι προφανείς 2).

- β. Η εκφορά κατανοηθέντος περιεχομένου πραγματοποιείται μέσω γλώσσας. Η γλώσσα στο ειδικό κείμενο χαρακτηρίζεται από τη χρήση ορολογίας. Αυτή όμως η ορολογία δεν απαντάται συνήθως μόνη της, αντίθετα, είναι ενταχμένη και συνδεδεμένη με λεξιλογικά ή και μορφοσυντακτικά σχήματα, τα οποία μπορεί να απαντώνται σε κάθε είδος.

Η σύζευξη ορολογίας και των στοιχείων της κοινής γλώσσας συνιστά την λεγόμενη, ειδική γλώσσα (Fachsprache). Ο ικανός μεταφραστής ειδικού κειμένου επιτυγχάνει αυτήν τη σύζευξη στη γλώσσα - στόχο και ελέγχει την συμβατότητα της απαιτούμενης ορολογίας με τα επιλεχθέντα σχήματα της κοινής γλώσσας. Έτσι, στη Γερμανική, το πλαστικό (Plastik) π.χ. γίνεται <<geschweisst>> και όχι <<gelötet>>.

Η ικανότητα επιτυχούς σύζευξης αποκτά καθοριστική σημασία κατά την μετάφραση, διότι μονάχα έτσι το μετάφρασμα αποκτά το γνώρισμα <<ειδική γλώσσα>>.4). Τα δε λεξικά δεν συνεισφέρουν σ' αυτό το σημείο, διότι παραθέτουν στην καλύτερη περίπτωση μονάχα τον ζητούμενο όρο.

Διαπιστώνουμε συνεπώς, ότι και για αυτόν τον λόγο, ο μεταφραστής ειδικού κειμένου πρέπει να έχει ασχοληθεί με το σχετικό αντικείμενο και μάλιστα στη γλώσσα - στόχο.

Συμπερασματικά μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ο μεταφραστής ειδικού κειμένου, είτε πρόκειται για τεχνικό, οικονομικό, νομικό ή άλλο κείμενο, πρέπει να διαθέτει επαρκείς γνώσεις για το συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο, ώστε και να κατανοήσει το πρωτότυπο κείμενο και να εκφέρει στη γλώσσα-στόχο ένα γλωσσικά συμβατό με την χρησιμοποιούμενη ορολογία κείμενο.

2. Όπως κάθε κείμενο, έτσι και το ειδικό κείμενο, συντάσσεται για κάποιο λόγο και ανάλογα με τον επικοινωνιακό σκοπό που εξυπηρετεί, κατατάσσεται σε διαφορετική κατηγορία κειμένου: επιστημονικό εγχειρίδιο, ενημερωτικό έντυπο, προδιαγραφές, προσφορές, εκθέσεις, αναφορές, συμβάσεις κ. λ. π.

Επειδή είναι αυτονόητο ότι το μετάφρασμα θα πρέπει να εντάσσεται στην αυτή κατηγορία, όπως και το πρωτότυπο, ο μεταφραστής οφείλει να αναγνωρίσει τον επικοινωνιακό σκοπό του πρωτότυπου και να διαθέτει στη γλώσσα-στόχο τόση επάρκεια, ώστε να προσαρμόσει τα γλωσσικά μέσα που χρησιμοποιεί στον εκάστοτε επικοινωνιακό σκοπό. Τα ειδικά κείμενα θεωρούμε ότι στοχεύουν να εξυπηρετήσουν τρία κυρίως είδη επικοινωνικών σκοπών.5).

α. Περιγραφή φαινομένου

Η περιγραφική λειτουργικότητα (*deskriptive Funktion*) ενός κειμένου επιτρέπει την μετάδοση γνώσης υπό ευρύτατη έννοια του όρου και δεν περιλαμβάνει προσωπική αξιολόγηση.

Τα γλωσσικά μέσα με τα οποία εκφέρεται αυτός ο επικοινωνιακός στόχος περιλαμβάνει στη Γερμανική γλώσσα πέρα από το ειδικευμένο λεξιλόγιο, την ορολογία δηλαδή, κυρίως ονομαστικές φράσεις και απρόσωπα, μη συναισθηματικά φορτισμένο ύφος.

Τα είδη κειμένων, όπου κυριαρχεί αυτός ο επικοινωνιακός σκοπός είναι το ειδικό βιβλίο, σύγγραμμα ή άρθρο, εκθέσεις και αναφορές, καθώς και πληροφοριακά έντυπα.

- β. Άλλος επικοινωνιακός σκοπός κειμένων με ορολογία είναι ο προσδιορισμός πλαισίου επιτρεπτών ή όχι πράξεων ή δραστηριοτήτων (*direktive Funktion*). Τα γλωσσικά μέσα με τα οποία εκφέρεται στην Γερμανική αυτή η λειτουργία είναι συνήθως μορφήματα της προστακτικής και συντάγματα τα οποία είτε ορίζουν το πλαίσιο των δραστηριοτήτων είτε προσδιορίζουν τις σχετικές δραστηριότητες.

Κείμενα με ορολογία, τα οποία εντάσσονται σ'αυτήν την κατηγορία είναι διατάγματα, διαταγές, καταστατικά, κανονισμοί, προδιαγραφές και προσφορές.

- γ. Τέλος, ως τρίτη κατηγορία επικοινωνιακού σκοπού ειδικού κειμένου θεωρούμε ότι είναι η παρουσίαση δυνατών πράξεων ή δραστηριοτήτων (*instruktive Funktion*). Τα είδη κειμένων, όπου παρατίθενται γνώσεις περί του τρόπου διεξαγωγής πράξεων είναι κυρίως οδηγίες χρήσεως ενός αντικειμένου ή λειτουργίας αυτού. Ως γλωσσικά μέσα εκφοράς αυτού του επικοινωνιακού σκοπού προτιμώνται στην Γερμανική:

Konditionalindikatoren (wenn-dann, falls...) Präpositional-
aus drücke (im Falle von...), ενώ συνθηθίζεται και η έμμεση
ή άμεση αναφορά στον αναγνώστη.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι πέρα από τις γενικότερες γνώσεις
περί του συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου, ο μεταφρα-
στής καλείται να αναγνωρίσει τον επικοινωνιακό σκοπό του
πρωτότυπου και να εξεύρει στην γλώσσα - στόχο εκείνα τα
σχήματα, με τα οποία εκφέρεται αντίστοιχος σκοπός.

3. Η μεταφορασσιμότητα ορολογίας

Και ο πλέον ικανός μεταφραστής συχνά αντιμετωπίζει το
πρόβλημα ότι αν και κατανοεί πλήρως το πρωτότυπο μήνυμα
και την επικοινωνιακή λειτουργικότητα αυτού, δεν μπορεί
όμως να βρει ικανοποιητικό γλωσσικό σχήμα, ώστε να αποδώ-
σει το πρωτότυπο. Ιδιαίτερα έντονο πρόβλημα αποτελεί η
ορολογία, όπου διακρίνουμε τις εξής περιπτώσεις:

- α. ο πρωτότυπος όρος έχει αποδοθεί στη γλώσσα - στόχο και
ευρίσκεται καταχωρημένος στα αντίστοιχα ειδικά λεξικά,
- β. ο πρωτότυπος όρος έχει αποδοθεί μεν στη γλώσσα - στόχο,
δεν είναι όμως δόκιμος όρος ακόμα, και κατά την άποψη
του μεταφραστή
- β1. αποτελεί σημασιολογικό ισοδύναμο του πρωτότυπου ή
- β2. συνιστά σημασιολογική μετατόπιση του πρωτότυπου και άρα
δεν επιτυγχάνεται σημασιολογική ^{ισο-}δυναμία,
- γ. ο πρωτότυπος όρος αποδίδεται στη γλώσσα - στόχο με
περισσότερους του ενός όρους, καθώς και
- δ. ο πρωτότυπος όρος δεν έχει ακόμα αποδοθεί στην γλώσσα -
στόχος.

Οι περιπτώσεις α και β1 δεν συνιστούν μεταφραστικό πρόβλη-
μα. Πως αντιμετωπίζονται όμως οι υπόλοιπες;

ι. Ένας μη δόκιμος όρος, ο οποίος κατά την άποψη του μεταφραστή δεν καλύπτει πλήρως το σημασιολογικό πεδίο του πρωτότυπου όρου μπορεί να αντικατασταθεί με έναν πιο εύστοχο όρο.

Προς αποφυγή όμως παρερμηνειών, συνηθίζεται σ'αυτές τις περιπτώσεις την πρώτη φορά που χρησιμοποιεί ο μεταφραστής τον κατ'αυτόν ορθότερο όρο να παραθέτει είτε και τον πρωτότυπο όρο, είτε και τον αντικατασταθέντα όρο.

ιι. Εφόσον ένας όρος αποδίδεται στη γλώσσα - στόχο με περισσότερους του ενός, ο μεταφραστής διαθέτοντας την προαναφερθείσα ειδική γνώση, υιοθετεί τον κατ'αυτόν ορθότερο όρο. Επειδή όμως δεν μπορεί να προυποθέτει σ'αυτήν την περίπτωση ότι κάθε αναγνώστης του μεταφράσματος του γνωρίζει τον επιλεχθέντα όρο, θα πρέπει να παραθέσει τον πρωτότυπο ή ορισμένους από τους χρησιμοποιούμενους ως επίσης ισοδύναμα όρους.

ιιι. Όταν ένας όρος δεν έχει ακόμα αποδοθεί στη γλώσσα - στόχος, ο μεταφραστής καλείται να προβεί σε νεολογισμό. Ο νεολογισμός όμως δεν πρέπει μονάχα να εκφράζει την πρωτότυπη πληροφορία, αλλά να ακολουθεί και τους μορφοσυντακτικούς κανόνες ή και συνήθειες της γλώσσας - στόχου γενικά και ειδικότερα τους αντίστοιχους κανόνες που ισχύουν για το συγκεκριμένο ειδικό κείμενο.

Σ'αυτές τις περιπτώσεις είναι επιβεβλημένη η παράθεση του πρωτότυπου όρου.

Για να μπορέσει όμως ο μεταφραστής να διακρίνει σε ποιά περίπτωση εμπίπτει ο προς μετάφραση όρος θα πρέπει να έχει εποπτεία του συγκεκριμένου τομέα στη γλώσσα - στόχο. Δεν αρκεί η γενικότερη ειδική γνώση, αλλά απαιτείται πρόσβαση

σε Τράπεζες δεδομένων - εφόσον υφίστανται στο αντικείμενο του καθώς και ανελλιπής ενημέρωση περί του αντικειμένου στη γλώσσα - στόχο.

4. Συμπεράσματα

Με βάση τα παραπάνω θεωρούμε ότι δεν πρέπει να τίθεται το ερώτημα, που συχνά διατυπώνεται, εάν η τεχνική μετάφραση, όπως η μετάφραση κάθε ειδικού κειμένου αποτελεί επιστήμη, τέχνη ή απλή τεχνική.

Θεωρούμε ότι η μετάφραση ειδικών κειμένων είναι και επιστήμη και τέχνη και τεχνική, διότι - όπως προσπαθήσαμε να δείξουμε το μετάφρασμα πρέπει να πληροί τα εξής σημεία: 6

- ορθό ως προς το περιεχόμενο,
- σαφές ως προς την ορολογία,
- συμβατό στη χρήση ορολογίας και κοινής γλώσσας,
- ισοδύναμο ως προς τον πρωτότυπο επικοινωνιακό σκοπό και
- αντίστοιχο ως προς τους κανόνες της γλώσσας - στόχου που αφορούν στη δόμηση κειμένων του αυτού είδους.

5. Παραπομπές

1. Γενική εποπτεία των ζητημάτων που άπτονται της μετάφρασης παραθέτει ο P. New mark, A: Textbook of Translation...
2. Βλ. I. Hohnhold, "Übersetzungsorientierte Terminologiearbeit....", σελ. 2
3. Βλ. P. A. Schmitt, Fachübersetzung..., σελ. 6
4. Το φαινόμενο αυτό αναλύεται με πλούσια παραδείγματα από τους D. Möhn/R. Pelka: Fachsprachen... (ιδίως στα κεφάλαια 1, 2 και 6).

Ζητήματα ορολογίας από μεταφραστική σκοπιά αναλύει υποδειγματικά και ο I. Hohnhold: Principles of and cooperation in..... Την ορολογία που αναφέρεται στο θεσμικό

πλαίσιο και τα πολιτισμικά στοιχεία πραγματεύεται ο P. Newmark: The translation of....

5. Οι D. Mohn/R.Pelka διακρίνουν επτά επικοινωνιακούς σκοπούς ως γενικές βασικές λειτουργίες. Βλ. D. Mohn/R.Pelka: Fachsprachen....., σελ. 6 κ.επ.
6. Βλ. και I. Hohnhold, Übersetzungsorientierte Terminologearbeit..., σελ. 4.

6. Βιβλιογραφία

- HOHNHOLD, I: Principles of and cooperation in traslation - oriented terminology work. A critical review. München : K. E. Saur, 1982.
- HOHN HOLD, I: "Übersetzungs orientierte Terminologiearbeit. Lebende Sprachen, Nr.1., 1983, σελ. 2-5
- MOEHN,D./PELKA,R: Fachsprachen. Ein e Einführung.Tübingen: Niemeyer 1984.
- NEW MARK, P: A Text book of Translation, London: Prentice Hall, 1988.
- NEW MARK, P: The translation of proper names and institutional andcultural terms. The Incorporated Linguist, 1977, σελ. 59-63
- SCHMITT,P.A: Fachtextübersetzung und "Texttreue": Bemerkungen zur Qualität von Ausgangstexten. Lebende Sp rachen, Nr. 1, 1987, σελ. 1-7
- PICHT, H. : Die fachwendung - ein Stiefkind der Fachüber- setzung. Στο: Arntz/E.Thome: Übersetzungswis- senschaft: Ergebnisse und Perspektiven. Tübingen: Narr 1990

Δρ. Φ. Μπατσαλιά - Κόντη
Λέκτορας Παν/μιου Αθηνών
Τμήμα Γερμανικών Σπουδών
Εθνικής Αντίστασης 61
152 35 Βριλήσσια